

אגרת מוסר

בענייני הנהגות התפילה בבית הכנסת, וחינוך הילדים למצוות

**מאת כבוד גדולת קדושת מהר"ץ זצוק"ל – גאון רבני תימן ותפארתם
נערך ע"י מרן הגאון הרב יצחק רצאבי שליט"א – פוסק עדת תימן**

האגרת הנפלאה דלקמן, חוזרת ונדפסת על ידינו (כעת ניסן התשע"ב בשכ"ג, מנוקדת לראשונה) על שמו של גאון עוזנו מהר"ץ זיע"א, כפי הנזכר בשני כתבי יד שזכינו והגיעו לידינו, וכמו שהזכרנו כבר בס"ד בשולי המעיל סימן א' אות ס"ט. בעבר נדפסה ע"י זולתנו כמה פעמים על שם אחיו מה"ר שלמה זצ"ל, וזאת על פי כתב יד יחיד ששם נזכר שמו בחתימת האגרת. אבל טובים השנים מן האחד, ועל פי שנים עדים יקום דבר:

לא נודע לנו לעת עתה באיזו שנה נכתבה האגרת, ובעיקבות אלו מאורעות. עכ"פ מן הסתם נשלחה האגרת לכל בתי כנסיות שיקראוה גדולי הקהל בפניהם או על ידו בעצמו, כדי לגדור בפני קלי דעת ופורצי גדר חסרי יראת שמים, שיש להניח כי לא היו זולת מיעוטא דמיעוטא. אלא כדי שלא לביישם בפרהסיא, נקט לשון כוללת. כמו כן לקח לו דרך המוכיחים בזה שכלל את עצמו עמהם, בכדי שיתקבלו הדברים על לב כל שומעיהם. כפי הנראה ישנם מגדולי הקהל שרצו לחפש ולבדוק אז, שמא ישנם עוברי עברה בסתר, שבגללם באה עליהם אותה פורענות. אך מהר"ץ טען כלפיהם שישנם ד"הרבה עבירות בגלוי, שיש לתלות כי בעבורם חרה אף ה' בהם. וזהו שהקדים, אם באנו לחפש במוטמוניות, נסתכל קודם בגליות וכו'.

בדעתנו להרחיב עוד בעזה"ת על אודות כל דברי האגרת הזאת, לבאר ולברר ענייניה ומקורותיה, ואין מקומם במסגרת מצומצמת זו. רק מצאנו לנכון לפרסם אותה כעת, מוגהת על פי כתבי יד שלפנינו, בציון השינויים וההוספות אשר עשינו עליהם סימנים ב"סוגריים מרובעים" להיכר, ומנוקדת הדק היטב לפי מסורת אבותינו, לזכות את הרבים אשר ישאבו ממנה מוסר השכל. כי הרבה עניינים המובאים בה שייכים גם בזמנינו, ועוד יותר מאשר בזמנם. דברים מחוכמים, נוקבים ויורדים לחדרי הלב. **ועל כן מן הראוי לקרותה בפני הציבור בבתי כנסיות ובתי מדרשות, כגון בשבת שלפני כ"ח ניסן** יומא דהילולא דילה (במקום הפרק במנורת המאור), ולפרסמה גם כן במודעות קבועות באותיות גדולות, למען ישוטטו בה רבים ותרבה הדעת, ותהיה לזכרון בין עיניהם. ולמוכיחים ינעם, ועליהם תבוא ברכת טוב:

בינ"ו עמ"י עש"ו [ב'שם ה' נ'עשה ו'נצליח, ע'זרי מ'עם י"י ע'ושה ש'מים ו'ארץ].

וזאת האגרת של מהר"ץ זלה"ה, וזה לשונה:

עד אנה י"י שועתי ולא תשמע, אועק אליך חמם ולא תושיע. על מה אבדה הארץ, ויאמר י"י על עיזבם את תורת י אשר נתתי לפניהם, ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה. עבר קציר פלה קיץ ואנחנו לא נושענו. מה אומר י"י שימו לבבכם על דרכיכם. מה נדבר ומה נצטדק. צדיק י"י בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו. כי לא ענה מלבדו. נשקפה בפתחתו ותכסנו כלמתנו. נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד י"י. עוונותינו הטו אלה, ופשעינו האריכו קצנו, ונחטאתינו מנעו הטוב מלפנינו:

(א) אם באנו לחפש במטמוניות, נסתכל קודם בגלויות, ונמצא לפנינו תלי תלים עבירות שהורגלנו בהם, ונעשו לנו כהתר. ובכחול טח מראות עינינו, מהשכיל לבנו. רוש ולענה אנו זורעים וקוצרים, ובעת אכילתם נזעק חמם, ולא נבין ולא נדע שמה שארענו וקצרנו אנו אוכלים:

ראשונה שבראשונות, עיקר חיותנו, תפלתנו ועסק התורה, שאנו עושים אותם עראי וטפלה. וצרכי גופינו עיקר העיקרים, ופונים אליהם ועוסקים בהם. ולא שעינו אל השם אלהינו באורך גלותנו. וגלות השכינה גברה וכבדה בעונותינו. ואין פוצה פה ומצפצף לזכור אותה, ועושין כל ימינו עדן חדותא חדותא. ואם נמצא קצת ריוח, אנו מבקשים למעול מעל ולהקבץ חבורות חבורות. למסוך ביין ולשורר בשירי עגבים, ונשבע לחם ונהיה טובים, וכל שכן בשבתות וימים טובים. עינינו רואות כאלה רבות, ולא נדע ולא נבין:

(ב) ובהנכנסו למקדש מעט – בתי הנסיות – בחול, לא יכנסו כי אם מתי מעט. ובשבת אנו נאספים מפני אסור מלאכה, כאלו נכספים לעבוד את ה'. ובחול דוחים נפש מפני נפש, ועושים עצמנו במזיד וברצון שכלים רעים. וכשנכנס המעט מזער [הע' בקמץ, כבלישנא דקראי בכמה מקומות, כגון בישעיה י', כה. יב"ן] לבית הנקסט, אנו נכנסים בלי מורא הנכנסים להטייל, כאלו פוברים שחם ושלום לא נמצא שם אדון לנו, וכאלו אין עין רואה אותנו. אוי נא לנו כי חטאנו. ואם ידחוק אחד ממנו את חבירו בבית הנקסט, יפסיק הזמירות לכבוד עצמו וזריב עמו, ויגביה קולו עד שישמעו כל עמו, וישתבשו מתפלתם. ולא חלק כבוד לבעל הבית הקדוש ברוך הוא, ולמי שמתחנן אליו. ובעונותינו אין אנו עושים תפלתנו אפילו קבע. ואין מקפידים שלא תעבור עונתה ועונת קרית שמע. ולא משגיחים מה אנו מוציאים מפינו, הן לטוב הן למוטב [ר"ל לרע. יב"ן]. ותרנים בתפלתנו כל האפשר, אפילו עד שלישי. ומחזיקים טובה לעצמנו בהנכנסנו לבית הנקסט, אף על פי שאנו מכעיסים השם על פגיו. וכל אחד בוחר לעצמו מקום טוב בראש הקרואים אצל הקרי והסדן, [לפי העניין נראה שהכוונה למשענת או פר, וא"כ הוא כמו סעדה. ועי' ערוך וס' המספיק ע' סדן ודד"ק. יב"ן]. כמי שיושב בבית המשתה הרחק כמטחוי קשת, בהסבה בהסבת ליל פסח, בשחוק וקלות ראש ושיחה בטלה. ואם תחטפנו שינה – אחת מששים במיתה – ישמח, כי יעור וכבר השלימו הצבור רבה של-תפלה. ואין אנו מקפידים על מה שחסר מהזמירות או מקרית שמע או מהברכות או אמינים. ולהקפיד או להפסיק לכבוד עצמנו אנו משתדלים, אף על פי שכבוד השם אנו מחללים. וישיבת בית הנקסט עלינו למשא, הן לריב הן למצה. וקודם השלמת קדיש וקדשה, נצא ונשלימים חוצה. כל אחד ימהר ויחיש להקדים לצאת, כאילו קים כל המצוות. אוי לאותה בוששה אוי לאותה כלמה. וכל הקודם לחברו לצאת זכה, שלא כמשפטם ושלא כהלכה. ואם יחס לנו, נצא להתקרה:

וביציאתנו, כאלו מבית האסורים יצאנו, כל אחד דוחף את חברו עד אשר יהדפנו. ובמדנו בתפלה יבא בשלון כח וברפים, וחלחלה בכל מתנים. וכשאנו ברחובות ובשוקים וראות שחוק וקלות ראש, נתחזק לעמוד עשור פעמים כפלים, ועל עמדנו נעמוד שלש שעות ולפחות שתים, שומו על זאת שמים. וכשנצא מבית הכנסת לא נשגיח באיזה פרק יצאנו, יציאה להכל וליצינות ותפלין בראשינו. הנה יאות לנו לעשות, או תפלה כזאת תירצה. ולשכר טוב נקנה, או ליסורין וכאב את בן ירצה. או לעונש מר ממות, ודוחק עד צנא יחצה. ועוד שנית נעשה, ונבוא לפרוק מעלינו עול התפלה, ונתפלל בחצר בית הכנסת בבחלה, אחת למעלה ושבע למטה [לפי החרוז צ"ל שבע למטה וא' למעלה. יב"ן]. ולא בדקנו מה לפנינו בתחלה, או שמא יש טנוף במנעלינו או בבגדינו. ונלעג ואין מכלים. ושכחנו מאמר החכמים שזכיר קודם התפילה זכות האבות, להגין עלינו מכל העוונות והחובות, בתחלה בפסוק **ואני ברוב חסדך אבוא ביתך וגו', וביציאה י"י נחני בצדקתך:**

ג) ומי שזכרו השם יתברך לבן שמצוה עליו לחנכו וללמדו, אינו משגיח עליו אם יתפלל, ואם יענה אמן או שיחת חולין ימלל. כל שכן וקל וחומר אם האב עצמו מתרשל בתפלה ובעניית אמינים, מעשה אבות ילמדו בנים, ויגדלו באולתם ולא תסור מהם עד היותם זקנים. ואין איש שם על לב בלמוד בניו וחונכם, או אם חס ושלום יצאו לתרבות רעה ושקר נסבם [עפ"י לשון הפסוק בירמיה י"ד. נ"א, י"ז. דהיינו כי המסכה – דהיינו מתכת – שיצק לע"ז, היא שקר, כי אינה מועילה. יב"ן]. אבל בדברם עזות, ימצא לנפשו מרגעה, ולא יקפיד אם לא טובה השמועה. ותחלת חינוכם בקללם אחרים לפני אביהם, וישתוק וישמח ולא ימחה בהם:

וכשיגדלו קצת יתחנכו במעלה-עשן, געלה נפשם, ועלה באשם, כעשן הכבשן. ותחת שיקנה לו סדור תפילה או תפלין, יקנה כלי עשן וילמוד שחוק והתולים. וכל שכן אם קבץ הבן זוזים מאסור או מהתר, יקח לו משלו, והכל מעידים לו, כי תמים פעלו. ורבות כאלה אין מספר. למפרסמות אין צריך ראיה, עליהם נבכה ונצדיק דין מי שאמר לעולם והיה:

ד) לבן השומע ישמע והתהלך יחדל. אחי אחי לבו ונשובה אל השם. כי הוא טהר וירפאנו, יך ויחבשנו. ונרעה נרדפה לדעת את השם. וישתדל כל אחד ממנו להיות מעשרה ראשונים בבית הכנסת. וקודם שיקנס, יתן דעתו לפני מי הוא נכנס. ויאמר פסוק **ואני ברוב חסדך במונה,** הפל לפי מה שהוא אדם. ויפנס וישב במקומו באימה ויראה כיושב לפני המלך. ולא יסמוך עצמו לפותל ביישיבה, כל שכן בעמידה. ולא יקפיד על המקום אם מקבד אם הפכו. ויאמר כל התפלה מלה במלה כמונה מעות. ויסתכל בפירושם כמסתכל במעות, אם יש ביניהם רעות. שיש מקומות בתפלה שאם יחסר או יבליע אפילו אות, יהיה מחרף ומגדף רחמנא לעלן. וידין בעצמו, שאם היה רוצה לספר עם איזה שר או מלך בשך ודם, או מבקש ממנו איזה בקשה,

היה מחשב תחילה כיצד ישאל וכיצד יבקש, ומסדר דבריו על סדר נכון, אולי יעשה בקשתו. מה יש לו לעשות לפני מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, חופש חדרי הלבבות. מאזין לדברי האדם ויודע הרהוריו ומוחשבותיו, ומוצפה מה שיוציא בשפתותיו. לכן כשיזכיר השם ברוך הוא, ידע מה מזכיר. ולא יזכירו פי אם ברתת וזנע. וכשישמע הזכרתו מפי אחרים בברכה שאינו מחויב בה, יאמר ברוך הוא וברוך שמו. ויענה אמן על כל ברכה וברכה. ישים ידו על לבו, בעבד לפני רבו. ולא יפנה אנה ואנה. ולא יגהק ולא יפהק. וכיון לו בגד קטן לרוק בו, כדי שלא יצטרך לצאת החוצה. ואם באולי יצטרך לצאת לצורך גדול לפרקים, יצא בכובד ראש, ויחזור תכף ומיד. ואם יצטרך לדבר דברי חול, יצא חוץ לבית הפנסה. ואם הוא מניח תפילין, טוב שישירים ויניחם:

ולא ידבר עם חבירו בעת התפלה אפילו בדברי תורה. ולא יפתח ספר שאינו מצויר התפלה, כי זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד [על פי שבת דף י' ע"א. יב.]. ואם יבוא אחד לדבר עמו, לא יאזין לו ולא ישמע לו ולא ישיבנו, ונמצא מתקן ומתקן. ואם יראהו מתרשל מהתפלה, ישדלהו. ואם יש קטן, אף שאינו בנו, יזרזהו וילמדוהו ויש לו שָׂכר גדול. והתפילין, כשיחלצם, יהיה דרך כבוד בנחת, לא במהירות כמי שאינו רוצה להיותם עוד עליו:

ובעסק התורה ישתדל כל אחד לפי כחו ויותר. ובכל יום יוסיף ולא יגרע. ויאמין במה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה [אבות פ"ג מ"ו. יב.] כל הפורק ממנו עול תורה, נותנים עליו עול מלכות ועול דרך ארץ. ויאמין באמונה שלמה שהפל בידו יתברך ויתעלה, ושם העבד נכסף וחושק לרבו, ועובדו עבודה שלמה באהבה, שעל כל פנים יתן לו חיים ומזונות ופרנסה טובה. וידע כל ישראל, שלא נברא פי אם לעבוד יוצרו. וכאשר התפיל פראוי, אם יש לו איזה בקשה, יבקש מהשם יתברך כעני, ולא יחזור ריקם, כי חנון ורחום הוא. ויראה בעצמו, אם בא אחד לבקש ממנו איזה דבר, אם מבקש ממנו בכובד ראש ויענה ותחנונים, הוא עונה אותו. קל וחומר בן בנו של קל וחומר שיצטרך לעשות בקשתו. ואם לאו, יחזירו ריקם:

לכן נתקן מעשינו, ונישר דרכינו. כי מידנו, היתה זאת לנו. ונזכור תמיד גלותנו, וגלות השכינה בעונותינו. ונעלה את ירושלם על ראש שמחתנו. ונאמין כי על שהרענו מעשינו, קפחנו פרנסתינו, וארכה גלותנו. הקדוש ברוך הוא יסיר לב האבן מבשרינו, ויפקח עורון עינינו, ויגער בשטן מלפתותינו, ובתשובה שלמה לפניו ישיבנו, ויזמין פרנסתינו, כמו שהזמין הקוץ לאבותינו, **אמן בן יהי רצון:**

יצא לאור ע"י מוסדות יד מחר"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404 | נייד: 050-4140741 | yad@maharitz.co.il

